

Grond als wapen tegen ontheemding

AUTEUR Michiel Overkamp

'De grond is de geschiedenis, zo rusten we letterlijk in en op tijd, ook wij, stadsmensen'. In één zin weet filosoof Jan Hendrik Bakker ons er overtuigend op te wijzen dat grond meer is dan een verhandelbaar object. De vroegere agrarische bevolking was, gedwongen door de noodzaak van het dagelijks brood, afhankelijk van de vruchtbaarheid van de grond. De huidige stadsbewoner koopt zijn producten in de supermarkt en ziet niet meer hoe producten van het land komen. Bakker pleit in zijn nieuwste boek 'Grond' (2011) voor het herstellen van de band tussen mens en grond, oftewel: 'een pleidooi voor aards denken en een groene stad', zoals de ondertitel luidt. Bakker onderzoekt zowel de grond waarvan wij eten en waarop wij bouwen, als de grond in de zin van ons rationele denken. Beiden zijn met elkaar verbonden, omdat wij ons denken nodig hebben om te kunnen handelen. Deze verkenning doet Bakker door theorieën van invloedrijke filosofen als Locke, Arendt en Heidegger te koppelen aan een het actuele vraagstuk grond. Eerder deed hij al iets soortgelijks met het debat over stad en land in het boek 'Welkom in Megalopolis' (2008).

Het boek vormt een ritmische afwisseling van soms wel zware filosofische kost, concrete voorbeelden en vernieuwende inzichten. De zwaarte zit hem vooral in de duiding van Heideggers gedachtegoed, waarbij hij uitlegt dat mensen al eerder deel uitmaken van land(schap) dan dat zij rationele analyses kunnen maken. Heidegger valt te lezen als een aanklacht tegen het pact van de moderne economie en techniek, dat lokale gemeenschappen berooft van hun traditionele bestaan. Oftewel een criticus van de moderne grondeloosheid. Bakker maakt Heideggers gedachtegoed tastbaar door voorbeelden uit de praktijk. Zo noemt Bakker het tuincentrum. Mensen worden steeds luier bij het tuinieren: nog maar weinig mensen kopen zaad voor tomatenplanten, want tegenwoordig kun je planten kopen met de tomaten er al aan. Was de tuin vroeger de plek waar je een band met de aarde op kon doen; nu fungeert het als verlengstuk van de huiskamer met loungebanken en terrasverwarming. Erg inspirerend is het hoofdstuk waarbij hij de omgang met grond van de nomade vergelijkt met de stedeling en de boer. De nomade bezingt het land terwijl hij er overheen trekt en de sedentaire bewoners bezitten land dat zij afbakenen tot het hunne. Gelijk roept dit beelden op van eindeloze rode rotspartijen in Monument Valley met Indianennamen zoals Big Chief en Mexican Hat. En anderzijds de stedeling die een hoge schutting om zijn privétuintje zet.

Dit boek had kunnen blijven steken in sentimenteel gemijmer over verloren waarden. Toch gebeurt dat niet; een positief gevoel blijft

hangen na het lezen. Bakker pleit voor de ontwikkeling van een duurzame stedelijke horticultuur. De stedeling moet weer weten waar zijn voedsel vandaan komt en voor kinderen moet er meer ongeregelde grond komen waar ze hun gang kunnen gaan. Hij laat bovendien de positieve kanten van grondeloosheid zien, namelijk openheid en ruimte voor creatief en inventief denken. Als mensen gebonden aan hun grond waren gebleven dan hadden goede ideeën nooit de wereld over kunnen gaan en hadden we nooit zo'n lange culturele en technologische ontwikkeling mogen beleven. Door het surplus van deze innovaties houden we tijd over om ons met meer dingen bezig te houden dan alleen overleven.

De toegevoegde waarde van de filosofische kijk is dat het begrip 'grond' ontrafeld wordt in al haar dimensies

Een belangrijke boodschap geeft Bakker mee aan stedenbouwers. Door ruimtes alleen maar op efficiëntie en functionaliteit in te richten verliest het persoonlijk leven zijn kleur en diversiteit. Dus: meer nadruk op het belang van de ondergrond in het leven van mensen is het beste wapen tegen het gevoel van ontheemding in een wereld van globalisering. 'Wie woont op een plaats woont in een verhaal. Grond is de drager daarvan' Bakker weet deze boodschap aantrekkelijk en indringend over te brengen. De toegevoegde waarde van de filosofische kijk is dat het begrip 'grond' ontrafeld wordt in al haar dimensies. Dimensies waar wij in ons dagelijks leven lang niet altijd van bewust zijn, maar die ons wel kunnen helpen om bewuster met onze omgeving om te gaan. Dit boek is dan ook verplichte kost voor iedereen die zich bezighoudt met de ruimtelijke inrichting van Nederland.

J.H. Bakker (2011), Grond – Een pleidooi voor aards denken en een groene stad, uitgeverij Atlas.